

Декларација из Риге

Суочавање са претњама владавине права

I. Преамбула

1. Владавина права је неопходна за подржавање основних вредности људског достојанства, слободе, демократије, једнакости и људских права (члан 2 УЕУ) на којима је Европска унија заснована. Поштовање владавине права захтева од свих јавних власти да делују у складу са овим вредностима и у оквиру ограничења утврђених законом. Судство служи као гарант поштовања права појединаца кроз примену закона. Судство мора допринети одржавању владавине права кроз висококвалитетне одлуке, благовремену правду и отвореност према друштву. Зато се његова непристрасност и независност морају недвосмислено бранити.

2. Владавина права обухвата вишеструке елементе, који се показују у различитим областима деловања. Ова декларација се не бави само претњама владавине права, већ и акцијама потребним за суочавање са њима из перспективе судских савета и алтернативних судских управних тела.

3. Последњих година комбинација фактора створила је фундаменталне изазове за владавину права. Ови фактори укључују политичка дешавања, друштвене промене, потпуну промену медијског пејзажа и утицај дигиталног напретка. Сваки од ових феномена представља стварну претњу владавине права и повезане изазове за правосуђе. Да бисмо утврдили како да се суочимо са овим изазовима, прво их морамо описати.

II. Изазови

4. Претње владавине права разликују се по природи, обиму и ефекту. Неке од њих су јасне, док су друге нејасније и јављају се кроз комбинацију мера које се спроводе током одређеног временског периода. Ефекти таквих мера могу се кретати од застрашујућег ефекта унутар правосуђа до ерозије поверења друштва у правосудне институције.

5. Неколико изазова се односи на поделу власти и систем контроле и равнотеже — саму срж демократије. У овом оквиру, правосуђе мора задржати овлашћење да преиспитује законитост поступака извршне и, где је то прикладно, и законодавне власти. Када се ова равнотежа наруши, правосудни систем не може правилно функционисати. Право на праведно суђење пред независним судом је угрожено.

6. У неким земљама, односи са другим државним властима постали су све проблематичнији. Ситуација се погоршала у разним чланицама и посматрачима ЕНЦЈ. Подривање правосуђа може укључивати неуспех у спровођењу одлука које су против владе, недостатак одговарајућих консултација са правосуђем о релевантним нацртима закона и спровођење реформи без сагласности правосуђа. Судије би требало да прихвате легитимну критику. Међутим, дешавало се да државне власти и појединачни политичари јавно нападају и појединачне судије и правосуђе као целину. Неизбежно је да ће такви напади умањити или уништити поверење друштва у спровођење правде у целини. Нападање судија због обављања њихових судских функција представља јасно кршење поделе власти.

7. Слободни медији су чувари демократије. То је једна од институција које подржавају владавину права. Слободни медији, под притиском у све већем броју земаља, дају важан допринос транспарентности и отворености правосуђа. Међутим, постоји све већа тенденција политичара и других да утичу на медије и да их користе као средство за напад на одлуке судова. Ово заузврат врши притисак на правосуђе кроз дезинформације, лажне информације и циљану изложеност судија. Тај притисак је довео до претњи не само по углед судија већ и по њихову физичку и психолошку безбедност у судници и ван ње. Све више незадовољних људи осећају се овлашћено да своје притужбе изнесу против званичника, укључујући и судије.

8. Медијски пејзаж заслужује посебну пажњу. Смањење улоге традиционалних медија и истраживачког новинарства, заједно са порастом друштвених медија и самоизвештавања, повећава ризик од суђења од стране медија у случајевима који привлаче пажњу јавности. Праћење ових дешавања захтева значајне ресурсе. Често може бити изузетно тешко идентификовати и супротставити се наративима штетним за правосуђе. Такви наративи ће, наравно, допринети све већем губитку поверења јавности.

9. Додељивање неадекватних ресурса правосуђу такође помаже у подривању владавине права. То може укључивати ограничавање способности правосуђа да смислено учествује у планирању и расподели правосудног буџета. Још директније, то може значити смањење финансирања правосуђа или заустављање било каквог повећања плата судија и помоћног особља упркос инфлацији, док се повећавају остале плате у јавном сектору. Даље може укључивати ускраћивање судијама неопходног помоћног особља. Недостатак ресурса такође доводи до озбиљно прекомерног оптерећења послом. Неизбежно, такве акције деградирају статус активних судија и обесхрабрују друге да изаберу судијску каријеру.

10. Напредак у дигитализацији је на много начина побољшао приступ правди. Овај напредак такође чини рад судија ефикаснијим и бржим. Ово доноси користи и грађанима и правосуђу. Међутим, овај технолошки напредак доноси и своје проблеме. Што се тиче појединачних судија, профилисање судија и могућност идентификације судија које су доносиле одлуке у осетљивим случајевима повећава ризик од претњи које могу довести до вербалног или физичког насиља. Изазови који се тичу правосуђа у целини укључују заштиту података и могућност да системи за чување података могу да омогуће извршној власти приступ рачунарима и подацима судија или њиховог особља, чиме се крши независност правосуђа.

III. Тренутни оквир

11. Свака од ових претњи може пореметити деликатну равнотежу моћи између судске, извршне и законодавне власти. Било који од ових изазова могао би умањити статус судства, као и прекомерно га изложити директном надзору и контроли других државних власти.

12. Требало би да постоје одговарајуће правне и институционалне заштитне мере на европском и националном нивоу које обезбеђују ефикасну заштиту независности судства. Ове заштитне мере треба да буду у складу са стандардима које је поставила ЕНЦЈ. Стандарди ЕНЦЈ-а у вези са транспарентношћу и одговорношћу судства такође треба да буду испуњени.

13. Иако постоје системски механизми на нивоу ЕУ за сузбијање ових претњи, њихова примена често може бити одложена. Такође су прилагођени ситуацијама у којима је претња владавини права достигла напредну фазу. Стога, као прва линија одбране, овим

претњама морају се супротставити сами судски органи. Судски савети и друга алтернативна управна тела играју кључну улогу у том погледу.

IV. Акције

14. Неопходна је стална будност од стране судских савета како би се благовремено идентификовала свака претња независности правосуђа и сваки развој догађаја који би могао да угрози владавину права.

15. Судски савети такође морају показати лидерство и храброст. Морају деловати без одлагања и користити сва расположива средства. То може укључивати издавање правних мишљења, заступање правосуђа, прикупљање јавне подршке за судије, сарадњу са другим државним властима и упозоравање институција ЕУ и правосудних тела на њихове тешкоће.

16. Треба предузети кораке за успостављање и одржавање ефикасне сарадње са организацијама других правних професија. Цивилно друштво може бити снажан и поуздан савезник правосуђа у временима потребе. Поверење друштва у правосуђе може се створити кроз транспарентност и одговорност правосуђа, а широко распрострањено знање о владавини права је такође кључно. Савети би стога требало да улажу у јавни рад и образовање, посебно младих.

17. Прича о правосуђу мора бити ефикасно испричана. Грађани морају да разумеју шта судска независност значи за њих појединачно и које користи доноси економском расту и стабилности њихове земље. Да би се то постигло, правосуђе треба да успостави јаке односе са медијима и да развије отворене комуникационе канале како би досегло ширу публику.

18. Отпорност правосуђа мора бити изграђена и одржавана. Када је владавина права у опасности, судски савети морају отворено да поделе свој став са остатком правосуђа. Отпорност се може изградити активним средствима. То укључује обуку правосуђа и усађивање разумевања међу правосудним корпусом да владавина права подразумева многе елементе мимо суште примене закона. Судије морају бити обавештене да се разумна конвенција о ћутању не примењује када је владавина права у опасности. Судије морају бити подстакнуте да са својим колегама поделе све резерве или сумње у вези са текућим процесима.

19. Коначно, солидарност међу европским правосуђима је суштинска вредност. Као што је речено у Атинској декларацији из 2022. године, вреди поновити. И превентивна и реактивна солидарност су неопходне за заштиту владавине права. Правосудни савети морају да подржавају и активно се залажу за сваког колегу у невољи. ЕНЦЈ овде игра јединствену улогу. Иако ЕНЦЈ не може да се упушта у политичке дебате, подржаваће судије подизањем свести, објављивањем саопштења, сарадњом са европским институцијама и где је то потребно, обављањем солидарних посета члановима и посматрачима.